

ศึกษาเชิงเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในคำสอนของพระโพธิธรรม

A Comparative Study of Enlightenment in the
Theravāda Buddhism and the Sudden Enlightenment Taught
by Venerable Bodhidhamma

นางสาวพรทิพย์ พรหมชาติ

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในคำสอนของพระโพธิธรรม และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในคำสอนของพระโพธิธรรมโดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น โดยการรวบรวมข้อมูล นำมาประมวลวิเคราะห์โดยเรียงเรียงบรรยายเชิงพรรณนา และสรุปตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญ จากการศึกษาพบว่า

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง การพัฒนาปัญญารู้แจ้งอริยสัจ 4 ตามระดับความแก่กล้าแห่งญาณ รู้แจ้งโลกุตตรธรรม 9 อันได้แก่มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ผู้บรรลุธรรมแล้วเรียกว่าอริยบุคคล แบ่งเป็น 4 ประเภทตามสังโยชน์ที่ละได้คือ พระโสดาบัน ผู้ที่ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสพระสกทาคามีผู้ที่ทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง พระอนาคามี ผู้ที่ละกามราคะ ปฏิฆะเพิ่มเข้าไปด้วยพระอรหันต์

ผู้ทีละ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชาเพิ่มเข้าไปด้วย

การบรรลุธรรมของพระโพธิธรรม ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวอินเดีย ได้บวชและศึกษาปฏิบัติจนได้บรรลุธรรม นับเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ 28 ของนิกายเซ็น พบว่า การบรรลุธรรม หมายถึงสภาวะการรู้แจ้งแห่งสภาวะความจริงสูงสุดเป็นประสบการณ์การรับรู้ความจริงว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนเป็นหนึ่ง เป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียว หรือเป็นเพียงความว่าง มีวิธีการบรรลุธรรม 3 วิธี คือ ซาเซ็น คือการนั่งสมาธิ ชันเซ็น คือการขบคิดปริศนาธรรม และมนโด การถามตอบอย่างฉับพลัน

ในการศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมของพระโพธิธรรม พบว่าในสายเถรวาทเป็นารู้แจ้งอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมีข้อปฏิบัติ คือ การบรรลุโดยอาศัยสมณะหรือองค์ฌานเรียกว่า สมถยานิกะ และการบรรลุโดยอาศัยวิปัสสนาล้วนๆ เรียกว่า วิปัสสนายานิกะ และผู้บรรลุพระอริยบุคคลก็บรรลุไปตามลำดับคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ด้านการบรรลุธรรม ของพระโพธิธรรมจะเป็นไปในลักษณะบรรลุแบบฉับพลัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของการบรรลุธรรมแบบเซ็น แม้จะเห็นเป็นความแตกต่างกัน แต่ยังมีข้อที่เหมือนกัน คือ ผลมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาจนกระทั่งมากพอที่จะกำจัดอวิชชาได้ จนบรรลุธรรมในที่สุด ในส่วนภาวะทางปัญญาและภาวะทางจิตของผู้บรรลุธรรมของทั้งสองนิกาย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ต่างกัน เพราะจิตของผู้หมกมุ่นเล่ห์เหลี่ยมเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยปัญญา และความเมตตา กรุณา เพื่อทำประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

Abstract

This thesis has three objectives: to study the Enlightenment taught in the Theravāda Buddhism, to study the Sudden Enlightenment taught by venerable PraBodhidhamma and to compare the Theravāda Buddhism's Enlightenment Process and the Sudden Enlightenment in the teaching of venerable PraBodhidhamma. Clarified and analyzed data are taken from the Theravāda Buddhist scriptures namely, the Tipitaka, Buddhist commentaries, Tīga, and other related scriptures such as the Visuddhimagga then composed, explained in details, corrected and verified by Buddhist scholars.

The study found that the Theravāda's Enlightenment refers to the ability to develop one's Wisdom and one's strength to progress to upper knowledge (ñāṇa) levels. Both developmental and strength

aims for the realization of the Four Noble Truths, which will lead practitioners to the attainment of Logutaradhamma: the supramundane states, which consists of the Four Paths, Four Fruits and Nibbāna. Those who attained this level are called Ariyapuggala: a noble one. These nobles are divided into 4 types according to the number of Saṃyojana they rid. There are: the Sotāpanna: one who can rid Sakkāyadiṭṭhi: personality-view, Vicikicchā: doubt, Sīlabbataparāmāsa: adherence to rules and rituals. The Sakadāgāmī is one who can lessen Rāga: sensual lust, Dosa: irritation and Moha: ignorance. The Anāgāmī is one who can add more rids on Kāmarāga: sensual lust and Patigha: repulsion. The Arahant is one who can rid Rūpārāga: greed for fine-material existence, Arūpārāga: greed for immaterial existence, Māna: conceit, Uddhacca: restlessness and Avijjā: ignorance.

Venerable PraBodhidhamma was an Indian national monk who ordained, studied and practiced until he reached an attainment. He also was the 28th Saṅgha-Parināyaka (Supreme Patriarch) of the Zen sect. The study found that the Enlightenment, according to his teachings, refers to the state of realizing the Supreme Truth, to learn that all things in the universe are united as one. This realization terminated the clinging to the belief that things are

separated. There are 3 methods in attaining venerable PraBodhidhamma's teachings: (1) Zazen: the sitting meditation, (2) Zazen: the analysis of doctrinal paradox and (3) Mondo: the prompt respond in a question and answer session.

From the comparative study of both Enlightenment methods of the Theravāda Buddhism and of venerable PraBodhidhamma, the study found that to attain the higher dhamma in the Theravāda Buddhism is to clearly recognize the Four Noble Truths, which consist of Dukkha: suffering, Samudaya: the cause of suffering, Nirodha: the cessation of suffering and Magga: the path out of suffering. In attaining the Enlightenment in the Theravāda Buddhism practitioners can either practice Samathabhāvanā and would be called Samathayānika: the quiet-vehicled or Vipassanabhāvana and would be called Vipassanāyānika: the pure insight. Those who have attained higher dhamma via either of the methods would have gone through the levels of Sotāpanna, Sakadāgāmī, Anāgāmī and Arahanta. Whilst, the method by venerable PraBodhidhamma would be in a sudden way, which is an identity of the Zen Buddhism. Although both ways are different in practice but the results yield the same.

That is, practitioners of both ways can be liberated from defilements, craving and ignorance, which lead them to Nibbāna.

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความรู้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ได้พัฒนา ศาสตร์ ความรู้มากมายเพื่อตอบสนองความอยากรู้ และพัฒนาความเจริญทางวัตถุ จนโลกเต็มไปด้วย ความสะดวกสบาย แต่มนุษย์ทั้งหลายก็ยังอยู่กับ ความทุกข์ เหมือนเดิม คือทุกข์ ทางกาย และทางใจ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาแนวทางหาวิธีการ ดับทุกข์ นั่นคือ ปัญญาที่แท้จริง ที่จะทำให้พ้นทุกข์ ได้ ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญมาก ปัญญาขั้น สูงสุดในทางพุทธศาสนา คือปัญญาในขั้นที่รู้สัจธรรม จนสามารถตัดสังโยชน์เครื่องผูกมัดตัวตนได้ ปัญญา ชนิดนี้ในพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า วิปัสสนา วิปัสสนาปัญญา¹ เป็นปัญญาที่เข้าใจแจ้งในรูปนาม ตามความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งปวง ว่ารูปนามทั้ง หลาย ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนิจจัง เป็นอนัตตา มี การเกิดดับ ตลอดเวลา การเจริญวิปัสสนาปัญญา จึง เป็นของที่มีแต่เฉพาะในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

นิกายเซ็นนี้ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อคราวที่ท่าน โพธิธรรมเดินทางมาเผยแผ่ศาสนาที่เมืองจีน หาก แต่เซ็นมีมาแล้วในสมัยพุทธกาล² ซึ่งถือว่าเป็นการ สืบทอดโดยตรงจากพระพุทธองค์ โดยพระพุทธองค์ ได้ทรงมอบธรรมะแก่พระมหากาศยปะ (กัสสปะ) มา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ จิตได้ถูกถ่ายทอดด้วยจิตตลอด มา และจิตเหล่านี้ล้วนแต่เป็นจิตที่เป็นจิตเดียวกัน³ สามารถสืบค้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ สำนักเถรวาทหรือเซ็นได้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยอาศัย

¹ม.ม. (ไทย) 12/452/49 1.

²บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนาในเอเชีย (ด้านอารยธรรม), (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2548), หน้า 94.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

ข้อความในพระสูตรจีนที่ชื่อว่า ตำผ่นเทียนอันผู้เจียอี้จิง⁴ หลักธรรมแห่งนิกายนี้ มีสมุฏฐานโดยตรงมาจากภาวะความตรัสรู้อย่างแจ่มแจ้งของพระพุทธองค์ภายใต้ต้นโพธิพฤกษ์ต่อมาในปี 49 ภายหลังการตรัสรู้พระพุทธองค์ได้ชูดอกไม้ขึ้นดอกหนึ่งท่ามกลางพุทธบริษัทแทนคำเทศนาอันยืดยาวแต่ก็ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดเข้าใจในความหมายนอกจากพระมหากัสสปะผู้เดียวซึ่งยิ้มน้อยๆ อยู่ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ดูก่อนกัสสปะ! ตถาคตมีธรรมจักขุครรรอันถูกตรงและนิพพานจิต ลักษณะที่แท้จริงย่อมไม่มีลักษณะเธอพึงรักษาไว้ด้วยดี” พระพุทธทวจนนี้เป็นบ่อเกิดของนิกายเซ็น และพระมหากัสสปะก็ได้เป็นปฐมอาจารย์ของนิกายด้วย กล่าวกันว่า ในอินเดียมีคณาจารย์ของนิกายเซ็นซึ่งสืบเนื่องกันไม่ขาดสายโดยการมอบตำแหน่งให้กันถึง 28 รูป จนถึงพระโพธิธรรมเป็นองค์ที่ 28 พระโพธิธรรม (ผู้ที่ดับมือ) ท่านได้จาริกมาสู่ประเทศจีน⁵ สายของการสืบทอดพระสังฆปริณายกมานจากอินเดียไปสู่จีนมีทั้งสิ้น 28 องค์⁶

สำนักมณหรือเซ็นในจีนเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับประวัติของพระโพธิธรรมซึ่งเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ 28 และมีผู้สืบทอดในฐานะพระสังฆปริณายกในประเทศจีนอีกจนถึงสมัยท่านฮุ่ยเน้งหรือท่านเว่ยหล่างที่ถือว่าเป็นยุคทองที่พุทธศาสนานิกายเซ็นได้รับความนิยมสูงสุด เมื่อ พ.ศ. 1069 พระโพธิธรรมจาริก

จากอินเดีย ถึงนครโลยางแล้วขึ้นไปอยู่จำพรรษาในภาคเหนือตั้งพุทธศาสนานิกายฉาน หรือธยาน (ญี่ปุ่นเรียกเซ็น) และเป็นปฐมประมุขแห่งนิกายนั้น⁷ ผู้สืบทอดนิกายเซ็น ไม่ว่าจะเป็นลัทธิใดก็ตามต่างก็นับถือพระโพธิธรรมคือบิดาเซ็น และเป็นผู้นำความผาสุกมาสู่คนเอเชียตอนบนทั้งหมดไม่ว่าจีน ทิเบต ญี่ปุ่น ได้วัน⁸

การปฏิบัติธรรมนั้นจะประมาทไม่ได้เลยดังที่พระโพธิธรรมได้กล่าวเตือนศิษยานุศิษย์ว่า “จงอย่าประมาทเลยนา วันเวลาหมดไปไม่คอยใครเลยนา อายุความชราภาพของสังขารก็ไม่คอยใครเลยนา ธรรมะก็ไม่คอยใครเลยนา จิตตนคิด กายตนทำ ปากตนพูด ใครทำใครก็ได้เองนา สิ่งเหล่านี้จะช่วยกันทำ หรือทำแทนกันจริงๆ นั้นไม่ได้เลยนา บุญกุศลหรือมรรคผลนิพพานนั้นต้องปฏิบัติเอง ทำกับมือตนเองให้ทันตาเห็นจึงจะเป็นของเธอไปได้না”⁹

การบรรลุดรธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจะกล่าวถึงการบรรลุโลกุตตรธรรม 9 รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ 4¹⁰ ในขณะมรรคจิตตามกำลังของมรรคสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์¹¹ โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนาตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ การกำหนดรู้ 1. กาย 2. เวทนา 3. จิต 4. ธรรม ทั้ง 4 อย่างนี้รวม

⁴สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2546), หน้า 309.

⁵เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), 2548, หน้า 130 – 131.

⁶พุทธทาสภิกขุ, สูตรของเว่ยหล่าง, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2547), หน้า 205 – 206.

⁷พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540), หน้า 45.

⁸บุญมี แท่นแก้ว, พระพุทธศาสนาในเอเชีย (ด้านอารยธรรม), พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2548), หน้า 97.

⁹ธีระ วงศ์โพธิ์พระ, ศิษย์โง่ไปเรียนเซ็น ฉบับเขียนท้ออายุยืน รวมเล่มพิเศษ 1,2,3 และ 4, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2535), หน้า 38.

¹⁰ดูรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) 19/ 109 1- 1092/376-378, ส.ม. (ไทย) 19/ 109 1- 1092/605-607.

¹¹ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (บาลี) 2/8 1 1-8 15/356-359.

ลงก็คือ “รูปและนาม”¹² ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามวิปัสสนาวิถีสัก ผู้ปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ 4 ละสังโยชน์¹³ และอนุสัย¹⁴ ได้ตามกำลังของมรรคบรรลุมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล

พระพุทธองค์ตรัสการบรรลุมรรคผล ณ กรุงสาวัตถีว่า “ถ้าภิกษุหวังการบรรลุมรรคผลที่เป็นหัวใจ มีธรรมที่เป็นหัวใจเป็นอานิสงส์ เธอพึงเป็นผู้มีมานะ มีจิตหลุดพ้น รู้ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งโลก มีใจดี ไม่มีตัณหา และทิฏฐิอาศัย¹⁵ และหลักการปฏิบัติเพื่อการบรรลุมรรคผล พระอานนท์แสดงไว้ในยฺคนฺธสูตร¹⁶ และพระสารีบุตรแสดงไว้ในยฺคนฺธกถา¹⁷ ได้แก่ 1) สมณปุพพังคมาวิปัสสนา คือการเจริญวิปัสสนามีสมณณานำหน้า 2) วิปัสสนาปุพพังคมาสมณะ คือ การเจริญสมณะมีวิปัสสนานำหน้า 3) ยฺคนฺธสมณวิปัสสนา คือ การเจริญสมณะและวิปัสสนาควบคู่กันไป 4) อัมมทอจฺจวคคหิตมานัส คือ วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ความพึงชำนต้นอุปกิเลสว่าเป็นธรรมกันไว้ หมายถึงความเข้าใจผิดยึดเอาผลที่ประสพคือวิปัสสนูกิเลส 10 ในระหว่างว่าเป็นมรรคผลนิพพาน โดยการเจริญตามโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ มีสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น

จากที่กล่าวมาในคัมภีร์อรรถกถาแสดงไว้ว่า การบำเพ็ญเพียรทางจิตเป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น ทรงใช้วิธีการเจริญอานาปานสติได้จตุตถฌาน¹⁸ ใช้ฌานเป็นบาทเจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ จึงกล่าวได้ว่า อานาปานสติก็มีภูมิจานมีส่วนสำคัญต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ให้ผลสูงสุดทั้งสมณะและวิปัสสนาหรือเป็นยอดของกัมมัฏฐานทั้งหลาย เป็นปทัฏฐานในการบรรลุมรรคผลพิเศษ เป็นทิวฏฐธรรมสุขวิหารของพระสัพพัญญุตเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก¹⁹ ที่เจริญได้ยากไม่ว่าใครๆ ก็จะสามารถเจริญได้เนื่องจากเวลาภาวนาไปก็ยิ่งละเอียดสุขุมไปตามลำดับๆ ต้องใช้สติและปัญญามาก จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาให้เข้าใจว่า พระผู้มีพระภาค ตรัสการเจริญอานาปานสติ 16 ขั้นไว้ในอานาปานัสสติสูตร²⁰ เป็นต้น มีหลักการปฏิบัติอย่างไร จึงทำให้สติปัฏฐาน 4 บริบูรณ์ได้ เมื่อสติปัฏฐาน 4 บริบูรณ์ ก็ส่งผลให้โพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ เมื่อโพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ ก็ส่งผลให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา สมดังพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ในภิกษุสงฆ์นี้ มีภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียรในการเจริญอานาปานสติอยู่ อานา

¹²ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) 10/372-405/248-269, ที.ม. (ไทย) 10/372-405/30 1-340, ม.ม. (บาลี) 12/105-138/78-97, ม.ม. (ไทย) 12/105-138/10 1-13 1.

¹³ดูรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) 19/180-181/56-57, ส.ม. (ไทย) 19/180-181/106-108).

¹⁴อนุสัย 7 ได้แก่ 1. กามราคานุสัย (อนุสัยคือความกำหนัดในกาม) 2. ปฏิฆานุสัย (อนุสัยคือความยินร้าย) 3. ทิฏฐานุสัย (อนุสัยคือความเห็นผิด) 4. วิจิจฉานุสัย (อนุสัยคือความลังเลสงสัย) 5. มานานุสัย (อนุสัยคือความถือตัว) 6. ภวราคานุสัย (อนุสัยคือความติดใจในภพ) 7. อวิชชานุสัย (อนุสัยคือความไม่รู้แจ้ง) (ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) 11/357/259, ที.ปา. (ไทย) 11/357/399).

¹⁵ส.ส. (ไทย) 15/83/88.

¹⁶อง.จตุกก. (ไทย) 21/170/237-238.

¹⁷ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) 31/1-7/4 13-427.

¹⁸ขุ.ชา.เอกก.อ. (บาลี) 11/-/73-112.

¹⁹ม.ม. (ไทย) 12/-/2-554.

²⁰ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) 14/144-152/183-195.

ปานสติที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้วย่อมมีผลมากมี
อานิสงส์มาก อานาปานสติที่ภิกษุเจริญทำให้มาก
แล้วย่อมทำสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์ สติปัฏฐาน 4
ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้วย่อมทำโพชฌงค์ 7 ให้
บริบูรณ์ โพชฌงค์ 7 ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
ทำวิชาและวิมุตติ ให้บริบูรณ์²¹

ปัญญาคือเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การ
บรรลुरुธรรม²² กล่าวคือ ปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของ
แนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อให้เห็นสัจธรรม²³ ปัญญา
ขั้นสูงสุดคือปัญญาระดับภาวนามยปัญญาเป็น
ปัญญาที่ถูกพัฒนาขึ้น โดยการเจริญสติสมาธิให้อยู่
กับปัจจุบันขณะอย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนอกุศลธรรม
ไม่สามารถเข้าแทรกแซงได้ จึงเกิดปัญญาเข้าไป
กำหนดรู้ทุกขได้ตามความเป็นจริง การไม่รู้ทุกขจัด
เป็นอวิชชา เพราะอวิชชา คือความไม่รู้ธรรมตาม
ความเป็นจริง และทุกขตามพุทธประสงค์ ได้แก่
ทุกขสังหรือทุกขอริยสัง²⁴ การกำหนดรู้ทุกข เพื่อละ
สมุทัย ทำนิโรธให้แจ้ง ทำมรรคให้เกิดขึ้น แจ้งพระ
นิพพานทำลายอวิชชาได้อย่างหมดจดสิ้นเชิง

ในพุทธศาสนา หลักธรรมสำคัญที่จะทำให้เรา
บรรลुरुธรรมขั้นสูงได้นั้นต้องรู้จักและทำให้ไตรสิกขา
บริสุทธิเสียก่อนโดยมีศีลเป็นเบื้องต้น สมาธิเป็น
ท่ามกลาง ปัญญาเป็นที่สุด²⁵ เพราะศีลวิสุทธิ จิตต
วิสุทธิ เป็นมูลคือเป็นพื้นฐานของปัญญา วิสุทธิ 5 นี้
คือ ทิณณวิสุทธิเป็นต้นเป็นสรณะคือเป็นตัวปัญญา²⁶
วิสุทธิทั้ง 7 นี้ ก็คือไตรสิกขา ศีลวิสุทธิจัดเป็นศีล

สิกขา จิตตวิสุทธิจัดเป็นจิตตสิกขา ทิณณวิสุทธิเป็นต้น
จัดเป็นปัญญานสิกขา ซึ่งก็คือหลักการเจริญศีล สมาธิ
ปัญญา เป็นทั้งสมณะและวิปัสสนา

อีกกรณีหนึ่งคือ อาจารย์นั้นชวน นันชวนเห็น
เหล่าศิษย์ทะเลาะกันแย่งลูกแมว นันชวนจึงจับลูก
แมวตัวนั้นขึ้นมาแล้วพูดขึ้นท่ามกลางเหล่าศิษย์ว่า
“ใครก็ตามที่สามารถอธิบายปรัชญาเห็นได้ผู้หนึ่งจะได้
แมว แต่ถ้าไม่ เราจะฆ่าแมวนี้เสีย” ไม่มีใครตอบได้
ดังนั้นนันชวนจึงตัดแมวออกเป็นสองท่อนต่อมาเมื่อ
โจชูกลับมา นันชวนก็ได้เล่าสิ่งที่เกิดขึ้น โจชูได้ฟังดัง
นั้นก็ถอตรงเท้าออกแล้ววางบนศิระแล้วเดินจาก
ไป นันชวนเห็นดังนั้นจึงพูดขึ้นว่า “ถ้าเจ้าอยู่ ณ ที่นั้น
เจ้าคงช่วยแมวตัวนั้นไว้ได้”

ปริศนาธรรมข้างต้นทำให้เกิดคำถามว่าเช่นมี
ท่าที่ทางจริยธรรมอย่างไร ทำให้มองได้ว่าเช่นไม่มี
กฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เพราะแนวคิดแบบเช่นอยู่
เหนือการแบ่งแยกเชิงทวิลักษณ์ (ความดี-ความชั่ว)
กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมใช้สำหรับผู้ที่ยังไม่บรรล
ุธรรม แต่อาจารย์เช่นเป็นผู้บรรลुरुธรรมแล้ว ดังนั้น
กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมจึงไม่สามารถใช้กับอาจารย์
เช่นได้ นอกจากนี้อาจเป็นได้ว่าการยึดติดในการ
พิจารณาการกระทำใดเป็นการกระทำที่ถูกต้อง
การกระทำใดเป็นการกระทำที่ผิด ในทางหนึ่งอาจ
เป็นอุปสรรคขัดขวางการบรรลुरुธรรมได้ หรืออาจ
กล่าวได้ว่า การแสวงหากฎเกณฑ์ทางจริยธรรมอาจ
เป็นอุปสรรคต่อการบรรลुरुธรรม

²¹ม.อ. (ไทย) 14/ 147/ 187.

²²ส.ส. (ไทย) 15/83/88, 15/94/ 10 1.

²³ส.สพ. (ไทย) 18/ 146/ 179,245/259, 265/29 1,27 1/305,3 14-328/335-346,330/348,364/42 1,376/45
1, ม.ม. (ไทย) 12/33/3 1, 104/ 100, 135/ 126,460/50 1, และม.อ. (ไทย) 14/325/392, 375.

²⁴ม.อ. (ไทย) 14/373/4 18.

²⁵ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (บาลี) 1/5/5.

²⁶ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (บาลี) 2/430/82.

แต่หากเราหันกลับไปมองคำสอนในปรัชญาเซ็นเกี่ยวกับการปฏิบัติ-การบรรลุธรรมเราจะพบว่าความสัมพันธ์ของการปฏิบัติ-บรรลุธรรมในแง่หนึ่งมีมิติแห่งจริยธรรมในปรัชญาเซ็นแฝงอยู่เพราะในห้วงของการปฏิบัติเซ็น²⁷ (Zazen) นั้น ผู้ปฏิบัติมีสติระลึกรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติอยู่ภายในกรอบของความถูกต้องอยู่ตลอดเวลา กล่าวอีกนัยหนึ่ง จริยศาสตร์สำหรับเซ็นผูกโยงกับจิตสำนึกของผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นการแสดงออกโดยธรรมชาติอย่างเป็นไปเอง (spontaneous)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาเชิงเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรมเพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท, เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรม และ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรม
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอน

ของพระโพธิธรรมซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาหลักธรรมการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรมแล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิจัยซึ่งได้แก่เอกสารที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยรวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ โดยแยกเป็นประเภทดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยวิธีเก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาไทยอรรถกถาฎีกาและปกรณ์วิเสสต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ งานวิจัยวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่วนที่เป็นคำอธิบายจากหนังสือเอกสารฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

2. วิเคราะห์ข้อมูลความเป็นมา ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรม

3. เรียบเรียงหลักการและหลักธรรมการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉัปปลันในคำสอนของพระโพธิธรรมนำเสนอผลการวิจัยโดยการเรียบเรียงและบรรยายเชิงพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง การพัฒนาปัญญารู้แจ้งอริยสัจ 4 ตามระดับความแก่กล้าแห่งญาณ รู้แจ้งโลกุตตรธรรม 9 อัน ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ผู้บรรลุธรรมแล้วเรียกว่าอริยบุคคล แบ่งเป็น 4 ประเภทตามสังโยชน์

²⁷บุรุษชัย จงกลณี รศ.ดร., **เซ็น ปฏิบัติ**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, 2550), หน้า 109.

ที่ละได้คือ พระโสดาบัน ผู้ที่ละ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา
สีลัพพตปรามาสพระสกทาคามิ ผู้ที่ทำราคะ โทสะ
โมหะให้เบาบางพระอนาคามิ ผู้ที่ละ ปฏิฆะเพิ่ม
เข้าไปด้วยพระอรหันต์ ผู้ที่ละ รูปราคะ อรูปราคะ
มานะ อุทธัจจะ อวิชชาเพิ่มเข้าไปด้วย

4.2 การบรรลุธรรมแบบฉับพลันในคำสอนของ
พระโพธิธรรม

การบรรลุธรรมของพระโพธิธรรม ซึ่งเป็นพระ
ภิกษุชาวอินเดีย ได้บวชและศึกษาปฏิบัติจนได้บรรลุ
ธรรม นับเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ 28 ของนิกาย
เซ็น พบว่า การบรรลุธรรม หมายถึงสภาวะการรู้แจ้ง
แห่งสภาวะความจริงสูงสุดเป็นประสบการณ์การ
รับรู้ความจริงว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนเป็นหนึ่ง
เป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้เกิดการ
แบ่งแยกสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียว หรือเป็นเพียง
ความว่าง มีวิธีการบรรลุธรรม 3 วิธี คือ ชาเซ็น คือ
การนั่งสมาธิ ชันเซ็น การขบคิดปริศนาธรรม และ
มอนโด การถามตอบอย่างฉับพลัน

ผู้ที่บรรลุธรรมแล้วมักพูดถึงอารมณ์ปัจจุบันและ
การกำหนดรู้ที่ปรากฏในขณะนั้นว่าดับไปโดยฉับพลัน

ขาดไปทันทีเหมือนใช้มีดตัดเถาวัลย์

ตกไปทันทีเหมือนโยนของหนักลงไป

หลุดออกไปทันทีเหมือนของหล่นไปจากมือ

พ้นไปทันทีจากเครื่องพันธนาการ

ดับไปอย่างรวดเร็วเหมือนสะเก็ดไฟ

ออกจากที่มีดแทงที่เข้าไปสู่ที่สว่าง

ออกจากที่รกชัฏทันทีแล้วไปถึงที่โล่งแจ้ง

จมหายไปในที่เหมือนจมน้ำ

หยุดชะงักทันทีเหมือนจุดคนที่วิ่งมาด้วย

ความเร็ว

หายไปโดยไม่มีอะไรเลย²⁸

4.3 เปรียบเทียบการบรรลุธรรมในพระพุทธ
ศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในคำ
สอนของพระโพธิธรรม

ในการศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมของ
พระพุทธศาสนาเถรวาทกับการบรรลุธรรมของพระ
โพธิธรรม พบว่า ในสายเถรวาทเป็นกรู๊แจ้งอริยสัจ 4 คือ
ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยมีข้อปฏิบัติคือ การบรรลุ
โดยอาศัยสมณะหรือองค์ฌานเรียกว่า สมณานิกะ และ
การบรรลุโดยอาศัยวิปัสสนาล้วนๆ เรียกว่า วิปัสสนา
ยานิกะ และผู้บรรลุพระอริยบุคคลก็บรรลุไปตาม
ลำดับคือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามิ พระอนาคามิ
และพระอรหันต์ ด้านการบรรลุธรรม ของพระโพธิ
ธรรมจะเป็นไปในลักษณะบรรลุแบบฉับพลัน ซึ่ง
เป็นเอกลักษณ์องค์การบรรลุธรรมแบบเซ็น แม้จะ
เห็นเป็นความแตกต่างกัน แต่ยังมีข้อที่เหมือนกัน คือ
ผลมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาจนกระทั่งมากพอที่จะ
กำจัดอวิชชาได้ จนบรรลุธรรมในที่สุด ในส่วนภาวะ
ทางปัญญาและภาวะทางจิตของผู้บรรลุธรรมของทั้ง
สองนิกาย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ต่างกัน เพราะจิตของผู้
หมดกิเลสย่อมเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยปัญญา
และความเมตตา กรุณา เพื่อทำประโยชน์แก่สังคม
โดยรวม

²⁸พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 2. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโมป.ธ.9, M.A. Ph.D) ตรวจชำระ, พระคัมภีร์สาราณียวงศ์ แปลและเรียบเรียง, (นนทบุรี: ไทยร่มเกล้า, 2548), หน้า 52-53.

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ:

- ธีระ วงศ์โพธิ์พระ. ศิษย์โง่ไปเรียนเซ็น ฉบับเขียนท้ออายุยืน รวมเล่มพิเศษ 1, 2, 3 และ 4. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2535.
- บุญมี แท่นแก้ว. พระพุทธศาสนาในเอเชีย (ด้านอารยธรรม). กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2548.
- บุญชัย จงกลนี้ รศ.ดร.เชื่น ปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรประกาย, 2550.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2540.
- พุทธทาสภิกขุ. สุตของเว่ยหล่าง. กรุงเทพมหานคร: สุภาพใจ, 2547.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนมหายาน. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2546.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. ปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). วิปัสสนานัย เล่ม 2. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโมป.ธ.9, M.A. Ph.D.) ตรวจชำระ. พระคันธสราภิวังค์ แปลและเรียบเรียง. นนทบุรี: ไทยร่มเกล้า, 2548.